

TASA-ARVOTYÖ JA YHDENVERTAISUUDEN EDISTÄMINEN

Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteuttaminen vaatii suunnittelua

- Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu on jatkuva prosessi, joka ohjaa toimintaa.
- Tasa-arvolakia täydennettiin vuonna 2014, jolloin tasa-arvosuunnittelu tuli pakolliseksi perusopetuksessa. Yhdenvertaisuuslaki vuodesta 2015 on velvoittanut kouluja edistämään suunnitelmallisesti yhdenvertaisuutta.
- Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu ei liity henkilöstöpolitiikkaan, vaan koulun *toimintaan*.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman sisältö

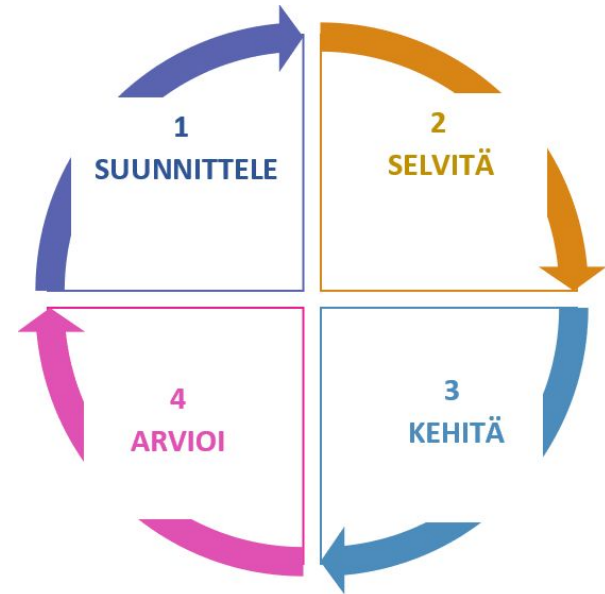
Tasa-arvolain mukaan suunnitelman tulee sisältää:

1. Selvitys toimipaikan tasa-arvotilanteesta
2. Tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi
3. Arvio aikaisempien toimenpiteiden toteuttamisesta ja tuloksista

Yhdenvertaisuuslain mukaan suunnittelu sisältää kaksi vaihetta

- Arvion siitä, miten koulun toiminta vaikuttaa eri ihmisryhmiin ja miten yhdenvertaisuus toteutuu sen toiminnassa sekä
- veloitteen ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi.

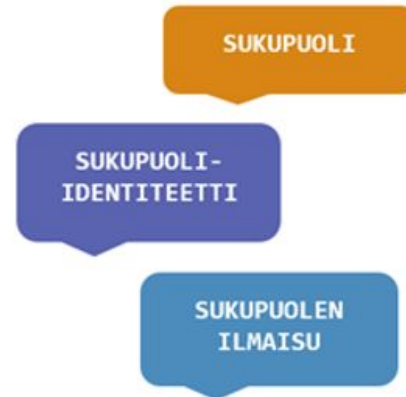
Näiden lisäksi on hyvä suunnitella prosessia.

Tasa-arvolaki

TASA-ARVOLAKI

Tasa-arvolain tarkoitus on sukupuolten tasa-arvon parantaminen ja sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän estäminen. Tämä koskee niin tyttöjä, poikia ja muunsukupuolisia oppilaita. Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan tasa-arvolaisissa henkilön kokemusta omasta sukupuolestaan. Sukupuolen ilmaisulla tarkoitetaan sukupuolen tuomista esiin pukeutumisella, ilmeillä, käytöksellä tai muulla vastaavalla tavalla.

Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma

- Suositellaan vuosittaista päivitystä, voi tehdä 2-3 vuodeksi kerrallaan
- Laaditaan yhteistyössä henkilöstön kanssa, oppilaita osallistetaan ikä ja kehitys huomioiden
- Tasa-arvolaki velvoittaa kiinnittämään toiminnan kehittämiseen tähtäävässä työssä erityistä huomiota
 - opetuksen ja ohjauksen järjestämiseen (esim. sukupuolinormeihin ja -stereotypioihin)
 - opintosuoritusten arviointiin
 - oppimiseroihin (esim. sukupuolittuneet oppimiserot, sukupuolittuneet oppiaineet)
 - oppilasvalintoihin.

Yhdenvertaisuuslaki

YHDENVERTAISUUSLAKI

Perusopetuksessa yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että ihmisten eri ominaisuudet, kuten ihonväri, uskonto tai terveydentila eivät aseta lapsia tai aikuisia eriarvoiseen asemaan.

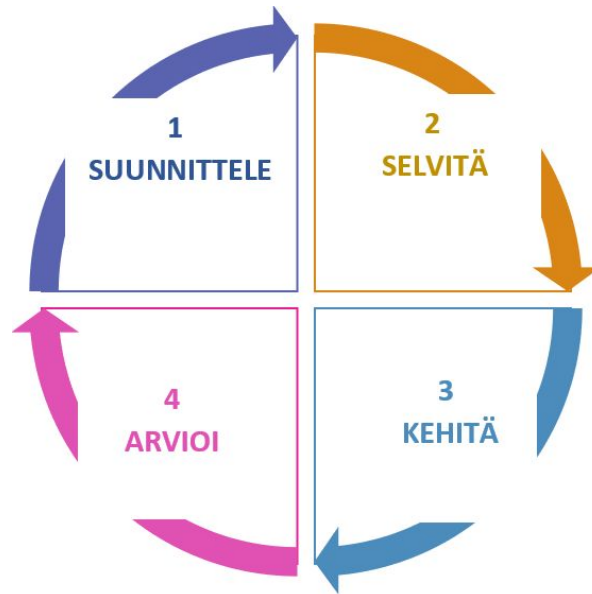
Toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnitelma

- Suunnitelmalla ei lain määrittämää päivittämisen ja uusimisen aikataulua, arvioidaan tarvittaessa.
- Suunnitelma laaditaan yhdessä henkilöstön kanssa, lapsilla ja huoltajilla tulee olla mahdollisuutta kuulla.
- Edistämistoimenpiteiden tulee olla toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen, tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia.
- **Yhdenvertaisuuslaki ei kuvaa mihin lain mukaiset kehittämistoimet kohdistetaan.** Lain valmistelussa tuotiin kuitenkin esille, että suunnittelussa tulisi kiinnittää huomiota
 - opetustilanteiden tasapuolisuuteen (esim. erilaiset odotukset opetustilanteessa)
 - oppimateriaaleihin (esim. moninaisuuden representaatiot oppimateriaaleissa)
 - opintosuoritusten arvioimiseen sekä
 - opettajien yhdenvertaisuusosaamiseen.

Miksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma kannattaa tehdä yhdessä?

- Lohjan kaupungin perusopetuksessa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on yhdistetty.
- Syrjintä on usein moniperustaista eli se kohdistuu useampaan kuin yhteen ominaisuuteen tai tekijään. Esimerkiksi syrjintä voi kohdistua sekä sukupuoleen että vammaan tai sekä sukupuoleen että uskontoon.
- Yhdistettyä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa laadittaessa tulee huolehtia, että sekä sukupuolten tasa-arvoa että yhdenvertaisuutta koskevat toimenpiteet ja tavoitteet on riittävästi huomioitu suunnitelmassa.

TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSSUUNNITELMAN PROSESSI

1. Suunniteltele

- **Suunnitelma on**
 - **toiminnallinen.** Se tarkoittaa sitä, että tarkastellaan ja kehitetään nimenomaan yksikön toimintaa ja toimintaympäristöä.
 - **koulukohtainen.** Se tarkoittaa, että suunnitelma laaditaan aina koulun omien tarpeiden mukaan - muuten suunnitelma ei ole lainmukainen eikä toimi koulun toimintakulttuurin kehittämisen työkaluna.
 - **prosessi, ei lomake, jonka voi yhdeltä istumalta saada valmiiksi.** Suunnittelu on myös yhteinen prosessi. Sen keskiössä ei ole täytettävä paperi, vaan yksikön toimintakulttuurin ja asenneilmapiirin muutos.
- **Suunnitteluvaiheessa on hyvä tutustua keskeisiin käsitteisiin ja lakeihin.** Tieto siitä, mitä tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta käytännössä tarkoittaa, auttaa näkemää muutosta vaativia toimintatapoja arjessa.

Seuraavaksi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista ja keskeisistä käsitteistä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyössä.

Perusopetuslaki ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014)

- Perusopetus rakentuu elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittamiselle.
- Voimassa olevissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen on sitouduttu monin tavoin.
- **Perusopetus**
 - lisää tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta. On osa ihmisen moninaisuutta. Se tarkoittaa, että fyysisen kehityksen ja sukupuolen kokeminen vaihtelee ihmisestä toiseen.
 - on **sukupuolitietoista**. Sukupuolitietoinen opetus perustuu herkkyydelle tunnistaa yksilöllisyys ja persoonallisuus jokaisessa oppijassa. Opetuksessa pyritään siihen, ettei oppilasta soseuteta hänen ulkoiseen sukupuoleensa.
 - edistää **yhdenvertaisuutta**: Perusopetuksessa oppilaat tulevat kohdatuksi ja kohdelluiksi samanarvoisina mistään henkilöön liittyvistä tekijöistä riippumatta.

Normitietoisuus

- Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyön lähtökohtana on koulun toimintakulttuurin tiedostaminen ja tietoisuus vallalla olevista normeista
- Normitietoisuus on näkökulma, joka auttaa tekemään normit näkyväksi
- Normit ovat oletuksia siitä, millaisia ihmiset ovat ja millaisia heidän pitäisi olla. Normit ovat usein tiedostamattomia. Ne ovat oletuksia ja stereotyyppioita, jotka vaikuttavat ihmisen tapaan ymmärtää maailmaa ja muita ihmisiä. Joskus normit ovat syrjiviä.

MATERIAALIA

[Normit nurin! | Ihmisoikeudet.net](#)

<https://www.koulukino.fi/oppimateriaalit/aerobics-a-love-story/kuka-saa-nakya-normikriittisyys/>

SYRJINTÄ

- Syrjinnällä tarkoitetaan toisen ihmisen tai ihmisryhmän huonompaa kohtelua jonkin henkilökohtaisen ominaisuuden perusteella.
- Syrjinnän taustalla ovat usein eri ryhmiin kohdistuvat ennakkoluulot, jotka yleistetään koskemaan kaikkia kyseiseen ryhmään kuuluvia henkilöitä.
- **Syrjinnän muotoja on useita**
 - välitön ja välinen syrjintä
 - moniperustainen syrjintä
 - ohje tai käsky syrjiä
 - häirintä
- **Kaikki ihmisten erilainen kohtelu ei ole syrjintää;** kohtuulliset mukautukset, positiivinen erityiskohtelu, huono käytös

MATERIAALIA

https://ihmisoikeudet.net/wp-content/uploads/2021/12/TUNNISTAPUUTU_opettajan-opas.pdf

<https://rauhankasvatusneuvola.fi/rkn/wp-content/uploads/2020/02/4-6-lkYhdenvertaisuusharjoituksia-.pdf>

https://multikult.files.wordpress.com/2008/05/aito-yhdenvertaisuus-koulussa-syrjinn3a4n-vastainen-pedagoogiikka_2013.pdf

<https://moodle.rauhankasvatus.fi/course/view.php?id=3>

Häirintä

- Häirintä on käyttäytymistä, jolla luodaan johonkin henkilökohtaiseen ominaisuuteen liittyvä halventava, uhkaava, vihamielinen tai hyökkäävä ilmapiiri. Häirintä voi kohdistua henkilöön **tai ihmisryhmään**. Esimerkiksi loukkaamistarkoituksessa esitetyt rasistiset vitsit tai seksuaalivähemmistöön kuuluvan toisen oppilaan tai opiskelijan nimittely ovat häirintää. (Lisäys 1.6.2023)
- Häirintää voi olla vaikea erottaa kiusaamisesta, ja joskus myös väkivallasta.
- Seksuaalisella häirinnällä tarkoitetaan fyysistä, sanallista tai sanatonta luonteeltaan seksuaalista käytöstä, jota käytöksen kohde ei halua tai ole itse toivonut.
- Sukupuolen kohdistuva häirintä voi sisältää monenlaista kielteistä sanallista tai fyysistä puuttumista toisen käytökseen, ulkonäköön tai vaikkapa puhetapaan. Sukupuolen kohdistuvassa häirinnässä keskeitä on, että määritellään ”oikeanlaisia” ja ”vääränlaisia” tapoja toteuttaa sukupuolta.
- Peruskouluaikana oppilaiden käsitys omasta sukupuoli-identiteetistä ja seksuaalisuudesta kehittyy: Koulun toimintakulttuurin tulee arvoillaan ja käytänteillään luoda turvallinen ilmapiiri ja tukea oppilaita oman identiteetin rakentumisessa.

Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä

- Tärkeää häirinnän ennaltaehkäisyssä on, että häirinnän kohteeksi joutunut tai häirintää havainnut oppilas tunnistaa häirinnän, tietää kenen puoleen hän voi kääntyä ja että häirintään osataan koulussa puuttua asianmukaisesti: Yksittäiset erimielisyydet tai satunnainen sopimaton käytös ei ole häirintää, vaikka siitä aiheutuisi hetkellisesti pahaa mieltä. Kuitenkin yksittäinen tapauskin voi olla häirintää.
- OPH:lla kattava materiaali seksuaaliseen häirintään puuttumisen tueksi. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/seksuaalisen-hairinna-n-vastainen-tyo>

MITÄ ON SEKSUAALINEN HÄIRINTÄ?

FYYSINEN HÄIRINTÄ

- lähtely
- taputtelu
- siilitely
- pakottaminen seksuaaliseen tekoon
- raiskaus tai sen yritys
- epäsopiva halaaminen
- pakottaminen intiimien alueiden kosketteluun

LOUKKAAVAT ILMEET JA ELEET

- itsensä paljastelu
- kaksimieliset eleet ja äännähdykset
- kiusallinen tuijottaminen
- silmäniskut
- ilmeilyt
- käsimerkit
- salakatselu

SANALLINEN HÄIRINTÄ

- vihjailu
- ehdottelu
- vartaloa, pukeutumista tai yksityiselämää koskevat huomautukset
- rahan, tavaran tai päihteiden tarjoaminen
- kaksimieliset viisit
- vastineeksi seksistä
- seksuaaliset kommentit, ehdotellut ja vaatimukset

NETTI-HÄIRINTÄ

- houkuttelu seksuaaliseen toimintaan web-kameran kautta
- ehdottelut ja vihjailut
- yksityisyyttä koskevat kirjoittelut, kysymykset
- kuvamateriaalin levittäminen
- seksuaalisävytteisten kuvien lähettäminen, pyytäminen ja vaatiminen

HYVÄ TIETÄÄ:

- Seksuaalinen häirintä ei ole koskaan sinun vikasi.
- Uskalla kertoa aikuiselle.
- Sinulla on oikeus tehdä rikosilmoitus tapahtuneesta.
- Ei tarkoittaa aina EI, sinulla on oikeus kieltäytyä.
- Älä hyväksy huonoa kohtelua keneltäkään.
- Älä jää yksin, koskaan ei ole liian myöhäistä hakea apua.

Katso lisätietoja: violar.fi/myspace

OPH
OULUN
PÄIVÄKOTIEN
YHTEISTYKSÄ

VIOLAR

https://ensijaturvakotienliitto.fi/violar/wp-content/uploads/sites/31/2020/03/MSNY-opaskirja_.pdf

Vahvempi velvollisuus puuttua häirintään 1.6.2023 alkaen

- Lain osittaismuutos linjaa, että myös *ihmisryhmään* kohdistuva häirintä on häirintää, vaikka yksittäistä ryhmän edustajaa ei olisi paikalla
- Yhdenvertaisuuslaissa ja tasa-arvolaisissa on tarkennettu, että koulutuksen järjestäjä on velvollinen huolehtimaan siitä, että häirintään puututaan koulutuksen toiminnassa ja tilaisuuksissa.
- Tarkennetun lainsäädännön mukaan 1.6.2023 lähtien koulutuksen järjestäjän menettelyä pidetään syrjintänä, jos järjestäjä laiminlyö käytettävissään olevat toimet lapsen, oppilaan tai opiskelijan häirinnän poistamiseksi.
- Opetuksen järjestäjän toiminta on syrjintää, mikäli järjestäjä ei ryhdy toimiin häirinnän poistamiseksi saatuaan tiedon siitä.
- Ei väliä onko häirintään syyllistynyt toinen oppilas, huoltaja tai joku muu koulun toimintaympäristössä.

Ammatillinen ja henkilökohtainen prosessi

- **Työ alkaa meistä itsestämme. Meidän on ensin nähtävä epäkohdat ympärillämme ja omassa toiminnassamme.** Tärkeä osa tasa-arvotyötä ja yhdenvertaisuuden edistämistä on aikuisena pohtia omia suhtautumistapoja, normeja ja ennakkoluuloja.
- **Tasa-arvotyö ja yhdenvertaisuuden edistäminen saattaa herättää myös vastustusta.** Osa henkilöstöstä saattaa kokea tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävät toimet turhina tai ajatella, että ne ovat kritiikkiä heidän toimintaansa kohtaan. Etenkin näissä tilanteissa on tärkeää, että johto osoittaa selvän tukensa vastuuhenkilöille sekä suunnitelluille kehittämistoimille.

Koulu voi toiminnallaan vaikuttaa siihen, että inhimillinen moninaisuus tunnustetaan, tunnistetaan ja huomioidaan myönteisesti.

2. Selvitä

- **Selvittämiselle ei ole olemassa yhtä, helpon ratkaisun antavaa mallia.** Jokaisen koulun tulee tutkia omaa toimintaansa sukupuoli- ja yhdenvertaisuusnäkökulmasta selvittääkseen koulun tilanne.
- **Selvityksen perusteella tiedetään, mitä kehitettävää toiminnassa on**
- **Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotilanteesta voidaan saada tietoa myös omaa koulua koskevista selvityksistä, tilastoista ja seurannoista, mikäli tiedot on koottu ja eritelty sukupuolen mukaan**
 - ainevalinnat
 - arvosanat
 - hyvinvointi
- **Usein tietoa kerätään oppilailta ja henkilöstöltä kirjallisella kyselyllä.** Lohjalla kaupunkitasoiset kyselyt on valmisteltu luokille 1.-2., 3.- 4., 5.- 6., 7.-9. sekä lukiokoulutukseen.
- **Ilmiöitä voi käsitellä ja niistä voi kerätä tietoa myös oppitunneilla ja teemapäivien yhteydessä.** Hyviä menetelmiä kyselyn ohella ovat keskustelut, ja kirjoitelmat, arkitilanteiden havainnointi, draama, pelit, valokuvaus sekä sarjakuvien piirtäminen. Tasa-arvo kasvatuksessa -sivustolla on erinomainen menetelmien materiaalipankki.

3. Kehitä

- Kehittäminen alkaa tulosten avaamisesta: missä toimintaympäristössä on kehitettävää tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kannalta?
- Kehittämiskohteet valitaan aina koulun omien tarpeiden mukaan - muuten suunnitelma ei ole lainmukainen eikä toimi koulun toimintakulttuurin kehittämisen työkaluna.
- On tärkeää valita konkreettisia asioita, jotka ovat helposti toteutettavia ja joilla on mahdollisimman suuri muutosvaikutus.
- On parempi keskittyä muutamaan asiaan ja muutaman epäkohdan poistamiseen kuin yrittää ratkaista liian monta ongelmaa samanaikaisesti.
- Kehittämistoimenpiteet voivat kohdistua mihin tahansa selvityksessä esille nousseeseen kysymykseen. Ne voivat kohdistua esimerkiksi aikuisten ja/tai oppilaiden toimintatapoihin, vuorovaikutukseen, tiloihin, pedagogiikkaan, opetuksen sisältöön, oppimateriaaleihin, opintojen ohjaukseen tai henkilöstön osaamiseen.
- Kehittämistoimenpiteille tulee luoda aikataulu ja valita toimenpiteiden vastuuhenkilöt.

Suunnitelman kirjaaminen, toimeenpano ja tiedottaminen

- **Suunnitelmalla ei ole laissa määriteltyä määrämuotoa.** Lohjalla yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma kirjataan Wilmaan osaksi lukuvuosisuunnitelmaa. Koulut voivat tehdä lukuvuosisuunnitelmaan kirjaamisen lisäksi suunnitelmasta esimerkiksi posterin, digitarinan, julistenäyttelyn, lyhytelokuvan, sarjakuvan tai kuvakirjan.
- **Pääasia on, että suunnitelma on konkreettinen, ymmärrettävä ja että sen esitystapa kannustaa oppilaita, koulun henkilökuntaa ja huoltajia omaksumaank suunnitelman tavoitteet.**
- **Rehtorin tehtävänä on varmistaa, että hyväksytystä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmasta sekä koulun tasa-arvotyön ja yhdenvertaisuuden edistämisen hyvistä käytännöistä tiedotetaan koulun henkilöstöä, vanhempia ja oppilaita.**
- **Sovittujen toimenpiteiden tehokas toimeenpano vaatii koko kouluyhteisön sitoutumista ja johdon varauksettoman tuen.**

4. Arvioi

- Viimeinen lain määrittämä suunnitelman vaihe on toimenpiteiden ja niiden vaikutusten arviointi
- **Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman arviointi on luontevinta tehdä sen päivityksen yhteydessä vuosittain.** Arvioivia kysymyksiä ovat esimerkiksi: Mitä vaikutuksia kehittämistoimenpiteillä oli? Mitkä tavoitteet toteutuivat? Mitkä eivät? Unohtuiko joidenkin toimenpiteiden toteutus? Juurtuiko uusi toimintatapa osaksi arkea? Mikä vaikutti juurtumiseen? Jatketaanko saman teeman parissa vai siirrytäänkö uuteen?
- **Tässä vaiheessa on hyvä pohtia myös sitä, onko toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma tuttu koko henkilöstölle.** Tietääkö koko henkilöstö kehittämistoimenpiteistä ja miksi niitä tehdään? Miten suunnitelma on huomioitu uuden työntekijän perehdytyksessä?
- **Arvioinnissa voi käyttää apuna myös selvitysvaiheessa tutuksi tulleita menetelmiä kuten oppilaita osallistavia menetelmiä.** Arviointiin voi osallistaa myös huoltajia.
- **Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyö on prosessi.** Arvioinnista prosessi jatkuu taas (tarvittaessa suunnittelun kautta) selvittämiseen ja kehittämiseen.

LÄHTEET

Jääskeläinen, L., Hautakorpi, J., Onwen-Huma, H., Niittymäki, H., Pirttijärvi, A., Lempinen, M. & Kajander, V. 2015. Tasa-arvotyö on taitolaji: Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa. Oppaat ja käsikirjat 2015:5. Helsinki: Opetushallitus.

Laitinen, K., Haanpää, S., Francke, L., & Lahtinen, M. (2020). Kiusaamisen vastainen työ kouluissa ja oppilaitoksissa. *Oppaat ja käsikirjat, 2020, 3a.*

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (1329/2014)

Monimuotoiset perheet -verkosto. 8/2022). Monimuotoiset perheet koulussa Opas opetusalan ja opiskeluhuollon ammattilaisille. Haettu osoitteesta 11..12.2023. https://www.monimuotoisetperheet.fi/wp-content/uploads/2022/11/kouluopas_A5_web_final-1.pdf

Mikkola, A. (2020). Tasa-arvosuunnitelmien seuranta 2019. *Perusopetuksen oppilaitosten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu. Opetushallitus: Raportit ja selvitykset, 23.*

Opetushallitus. (2010). Sukupuolijäsennys perusopetuksen oppikirjoissa. Haettu osoitteesta 1.9.2023 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/126079_sukupuolijasennys_perusopetuksen_oppikirjoissa_0.pdf

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (POPS) 2014. Opetushallitus.

Pöysä, S., Pesu, L., Pulkkinen, J., Lerkkanen, M. K., Rautopuro, J., Kupiainen, S., ... & Hotulainen, R. (2018). Tytöt ja pojat koulussa–Miten selittää poikien heikko suoriutuminen.

Rauhankasvatusinstituutti. RKI ry (2016) .Koulu vailla vertaa. Opas yhdenvertaisuussuunnitteluun. Haettu osoitteesta 1.9.203. <https://rauhankasvatus.fi/wp-content/uploads/2021/08/Koulu-vailla-vertaa-opas.pdf>

Saarinen, Jaana & Siekkinen, Kirsi & Laimi, Tanja & Ahonen, Arto & Bernelius, Venla & Brunila, Kristiina & Gustavsson, Malin & Kauppinen, Merja & Norrena, (2021) Tasa-arvo teoiksi ja todeksi. Sukupuolten sisäisten ja välisten oppimistuloseröjen syitä ja taustoja perusopetuksessa. Julkaisut 19:2021. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.

Seta ry. (2013).Älä oletä - Normit nurin! -opas.

Seta. (2021). Sukupuolen moninaisuus ja kehon kirjo. Haettu 12.9.. 2023 osoitteesta

<https://setary.sharepoint.com/Setafitiedostoalue/Forms/AllItems.aspx?id=%2FSetafitiedostoalue%2FOppaat%2Desitteet%2Ddokumentit%2FSukupuolen%20moninaisuus%20%2Doppaat%202021%20web%2FSukupuolen%20moninaisuus%20ja%20kehon%20kirjo%20web%202021%2Epdf&parent=%2FSetafitiedostoalue%2FOppaat%2Desitteet%2Ddokumentit%2FSukupuolen%20moninaisuus%20%2Doppaat%202021%20web&p=true&ga=1>

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)